

СОЛУНСКИЯТ ФРОНТ (1915-1918 Г.) ВЪВ ВОЕННИТЕ ПЛАНОВЕ НА АНТАНТАТА

Иван Петров

В края на 1914 г. след три месеца и половина ожесточени сражения военните действия на Запад затихват. Воюващите страни се оказват пред укрепените позиции на противника на огромен фронт с дължина 70 км. простиращ се от пролива на Ла Манш до швейцарската граница. На Изток въпреки загубите руската армия успява да стабилизира положението и да създаде Източен фронт. Всички надежди в двата воюващи лагери за постигане на бърза победа във войната били загубени. Започва позиционния период на войната с всичките нейни ужаси. В тези условия Англия и Франция започват да търсят начини за увеличаване на натиска над Централните сили по други фронтове. Този натиск би принудил Германия да намали ефективите си на Западния фронт и да позволи на Франция и Англия да изтласкат германските въоръжени сили от окупираните части на Франция и Белгия. Един от тези фронтове за натиск се очертава на Балканите. По думите на Лиополд Еймъри, член на Парламента от Консервативната партия — “задачите на съюзническите войски в Македония трябва да бъде като задачата на Уелингтън на полуострова (Пиринейския полуостров — б.м.), да изтощават постоянно вражеските ресурси и да напреднат към Белград когато вражеската съпротива започне да рухва.”¹ През ноември 1914 г. Аристид Бриан — министър на правосъдието в правителството на Рене Вивиани, предлага план за изпращането на 400 000 армия в Солун както за защитата на Сърбия, така и за оказване на натиск на останалите балкански държави. Предвиждало се, тази армия да предприеме настъпление срещу южния фланг на Австро-Унгария.² Срещу плана се обявил френския главнокомандващ Жофр. За него основният боен театър на войната е Франция и там трябва да се концентрират всички усилия за решителна победа. Според него подобни планове биха прахосали ресурсите на страната за воденето на войната. По същото време генерал Франше д’Еспре командващ 5-та френска армия, в дълъг меморандум адресиран до президента Поанкаре, предлага изпращането на 5 армейски корпуса в Солун, които по долините на реките Вардар и

Морава да достигнат Белград. От там през пролетта на 1915 г. тези войски да започнат настъпление към Будапеща.³ В началото на декември 1914 г. проекта е връчен на Поанкаре. Военният губернатор на Париж — генерал Галиени, през февруари 1915 г. разглежда проект за използването на Солун като база за настъпление на Антантата срещу Константинопол.⁴ В Англия към края на декември 1914 г. полковник Морис Ханки — секретар на ново-сздадения Военен съвет, Дейвид Лойд Джордж и Уинстън Чърчил — всеки независимо един от друг стигат до общо заключение относно военната ситуация по фронтовете на войната. Те са разтревожени от перспективата за безконечна война на изтощение на Западния фронт и търсят нови съюзници на Балканите, които да увеличат натиска над Турция и Австро-Унгария и по този начин да облекчат положението на Русия.⁵ Разглеждат се различни варианти за действие на Балканите и в Източното Средиземноморие. Поради нежеланието на Гърция за сътрудничество с Антантата надделява мнението за морска атака на Дарданелите. Предложението е направено от Уинстън Чърчил — Първи лорд на Адмиралтейството и на 13.1.1915 г. е одобрено от Военният съвет. От тук нататък вниманието на Англия се концентрира изцяло върху Дарданелската експедиция, която започва на 19.2.1915 г. Тя има за цел да отвори пътя на Франция и Англия към Русия, но нейната основна цел е да привлече на страната на Антантата неутралните балкански държави — България, Гърция и Румъния.⁶ Провалът на Дарданелската експедиция, неуспехите на Антантата по фронтовете на войната през пролетта и лятото на 1915 г., както и неспособността на нейната дипломатия да привлече България на своя страна, ориентират правителството на Радославов към Централните сили. През октомври 1915 г. България влиза във войната. На 5.10.1915 г. в Солун дебаркират първите части на 156-та френска и 10-та английска пехотни дивизии изпратени в помощ на Сърбия. В есенната кампания на Балканите 5.10.1915 г. — 12.12.1915 г. участват 3 френски 156-а, 57-а, 122-а и една английска 10-а дивизии. Опитът им по долината на р. Вардар да се съединят със сръбските войски е неуспешен. Във военните действия до завръщането на съюзническите войски на гръцка територия Антантата дава следните загуби: Франция — 143 офицери, 4822 войници, Англия — 33 офицери 1176 войници, убити, ранени и изчезнали. Българите пленяват 1234 души, 14 оръдия от които 8 английски и 64 артилерийски фургона.⁷ Неуспеха на операцията предизвиква търкания между съюзниците. Англия, която още от началото на операцията е срещу тази операция на Балканите, настоява за изтегляне на войските, но Франция е против. Французите смятат да получат подкрепата на Русия и Италия. На 10.12.1915 г. по време на съюзническата конференция в Париж — Англия, оказала се в изолация, е принудена да отстъпи, за да се запази единството в Антантата. Взето е решение дебаркиралите войски да останат в района на Солун за неопределено време докато съюзниците решат да се евакуират.⁸ През януари 1916 г. на конференция в Лондон съюзниците разглеждат отношението на сили-

те на Балканите и двусмислената политика на гръцкото правителство, решават да водят отбрана на Балканите. Освен това се взема решение за възстановяване на сръбската армия, основната част от която е била прехвърлена на остров Корфу. Англия и Франция вземат решение да помолят Италия също да се включи в експедицията.⁹ В изпълнение решенията на конференцията с помощта на френска военна мисия начело с генерал Мондезир, на остров Корфу започва бързо възстановяване на сръбската армия. Тя е реорганизирана по френски образец с френско оръжие. До 14.7.1916 г. сръбската армия получава 100 000 модерни пушки, 20 000 пушки модел 1874 г., 9 000 карабини, 5000 автоматични пистолета, 12 скорострелни полски дивизиона, 6 планински дивизиона, 12 гаубични 120 мм батареи, 35 000 коня, 4320 коли, 80 млн. Патрони, 300 000 газови маски.¹⁰ В резултат на реорганизацията въоръжените сили на Сърбия са обединени в 6 пехотни и една кавалерийска дивизия с обща численост 130 000 души. Формирани са 3 армии, всяка от които е с 2 дивизии. Прехвърлянето на сръбската армия на Солунския фронт започва на 12.4.1916 г. и завършва в края на май същата година.¹¹ На 21.2.1916 г. започва германската офанзива при Вердюн. Френската армия се оказва въввлечена в едно от най-кървавите и продължителни сражения на войната. Битката при Вердюн трае до 18. 12.1916 г. В нея са унищожени 69 френски и 50 германски дивизии. В тези условия Франция желае Солунската армия да предприеме активни действия с цел облекчаване на положението на Западния фронт. В края на април 1916 г. съюзническите войски напускат Солунският укрепен лагер и заемат позиции срещу българските части по протежението на старата сръбско-гръцка граница, както и по българо-гръцката граница. Опитът на Франция да принуди Англия към активни действия на Балканите по време на конференцията в Лондон на 9.6.1916 г. претърпява неуспех. Съюзниците се съгласяват да поддържат съществуващото положение на Балканите. Англия не успява да прокара прехвърляне на част от войските си на Западния фронт.¹² В началото на юли 1916 г. в разгара на битката при р. Сома, Румъния окуражена от успехите на Брусилев срещу Австро-Унгария прави предложение за присъединение към Антантата. Започват 6 седмични тайни преговори между Румъния и Антантата. Преговорите се затягат поради желанието на Франция да се предприеме съгласувано настъпление на Солунската армия и Румъния срещу България, на което Румъния се противопоставя. Нежеланието на Румъния да воюва с България принуждава Франция да се откаже от искането си Румъния да нападне България.¹³ На 17.8.1916 г. в Букурещ са подписани политическа и военна конвенция между Румъния и държавите от Антантата. Съгласно подписаните съглашения Румъния поема задължението да обяви война на Австро-Унгария и да скъса в момента на обявяването на войната всички дипломатически, икономически и търговски връзки с Централните сили. Предвижда се договарящите се страни да сключат мир само заедно, като съдържанието на съюзния договор трябва да се пази в тайна до подписва-

нето на общия мир. На Румъния се гарантират равни политически права с Великите сили и са обещани Трансилвания, част от Буковина и Банат. Военната конвенция гарантира на Румъния прикриване на нейната мобилизация от страна на България и Австро-Унгария. В Добруджа са изпратени 2 руски пехотни и една кавалерийска дивизия, макар че Румъния надявайки се да избегне стълкновение с Германия и България не им обявява война. Съюзниците от Антантата се задължават да започнат решително настъпление със Солунската армия най-малкото 8 дни преди Румъния да влезе във войната, за да сковат българската армия.¹⁴ В началото на август 1916 г. Солунската армия наброява: англичани — 4474 офицери и 114702 войници, французи — 3014 офицери и 112382 войници, сърби — 4550 офицери и 118046 войници, общо 11988 офицери и 345130 войници.¹⁵ Срещу тях на позиция в Македония и Беломорска Тракия са разположени 10 пехотни дивизии на Централните сили (9 български и една германска), както и няколко отделни части и подразделения с обща численост около 240 000 души.¹⁶ Солунската армия не може да изпълни своето задължение към Румъния съгласно военната конвенция тъй като на 17.8.1916 г. двата фланга на българската армия — 1-а и 2-а армия настъпват в Леринско и по долината на р. Струма. Съюзниците са принудени да се отбраняват. Междувременно на 27.8.1916 г. Румъния обявява война на Австро-Унгария. Попаднала под ударите на Централните сили, скоро нейната армия е разгромена, а през декември 1916 г. територията и е окупирана. На практика Румъния излиза от войната. В южната част на Балканския полуостров, Съглашението съумява да спре българското настъпление и само да предприеме офанзива на 12.9.1916 г. с кървави боеве които продължават до 11.12.1916 г. Главният резултат от тази кампания е завземането на Битоля — 19.11.1916 г. от съюзниците. Тази кампания струва на съюзниците около 47000 души в това число 13786 французи, 27337 сърби, 4580 англичани и неколкостотин италианци убити и ранени и около 80000 заболели и евакуирани по болест, т.е. около 130 000 души.¹⁷ Падането на Битоля има силен морален ефект върху българската армия и народ. Завземането на Битоля и намаляването активността на съюзниците в началото на декември 1916 г. може с право да се разглежда като прелюдия на дълготрайна окопна война, която с временни прекъсвания трае почти две години. Започва зима със силни снежни бури и студове. Плановите на Антантата за действия на Балканите през следващата 1917 г. са разгледани на конференцията в Кале — 26.2.1917 г. Стига се до извода, че решителният разгром на българската армия в момента е практически невъзможен, затова задачата на съюзническите сили в Солун е да държат фронта и да нанасят удари по врага при всяка възможност.¹⁸ Съгласно решенията на конференцията Солунската армия предприема ред настъпателни операции без особен успех в периода 11.3.1917 — 21.5.1917 г., като най-ожесточени са боевете между българи и англичани през април и май при Дойран. Общите загуби на съюзниците достигат близо 20 000 души (11 000 французи, 6 100 англичани, 900 сър-

би).¹⁹ Голяма победа за Антантата е привличането на Гърция във войната на нейна страна през лятото на 1917 г. След края на офанзивата през май 1917 г. други военни операции на Балканите не се провеждат до смяната на генерал Сарай с генерал Гийом на 10.12.1917 г. Това затишие се обяснява от една страна с твърдата отбрана на българската армия. От друга страна тежките боеве във Фландрия и Италия през късното лято и есен на 1917 г. не позволяват подсилването на Солунската армия с нови части. На трето място избухналата в Русия революция предизвиква брожения и бунтове сред частите и съединенията на Солунската армия. Генерал Гийом реорганизира френските войски в Солун и възстановява дисциплината в армията. При обсъждането на военните планове за 1918 г. предвид очакваното голямо германско настъпление на Западния фронт надделява мнението Солунската армия да има предимно дефазивни функции като задачата и е да сковава силите на противника.²⁰ На 21.3.1918 г. Германия започва дългоочакваното настъпление на Западния фронт. За попълване на загубите на Запад от Солунския фронт са изтеглени 10 000 англичани и 10 000 французи.²¹ Те са заменени от пристигналата през май 2-а югославска доброволческа бригада от Владивосток през Суец — 5 000 души, както и от новата гръцка армия която до май 1918 г. има под оръжие 76 000 души, а в средата на юни 1918 г. — 105 000 души.²² На 30.5.1918 г. с внезапен удар гръцки части завземат височината “Яребичка”, която има стратегическо значение в отбраната на българската армия. Гърците пленяват 2045 българи, между които 35 офицери, 32 оръдия, 12 минохвъргачки и голямо количество други военни материали. Гръцките загуби също са големи: 2 864 извадени от строя, от които 409 убити, 2 291 ранени и 164 изчезнали. Операцията показва падане отбранителните способности на българската армия и повишената подготовка на гръцките сили. Успехът повдига самочувствието на цялата гръцка нация.²³ На 8.6.1918 г. ген. Гийом е назначен за военен губернатор на Париж и неговото място на командващ Солунската армия е заето от генерал Франше д’Еспре. Той подготвя план за пробив на българската отбрана в района на Добро поле и изваждане на България от войната. В началото на август 1918 г. Върховният военен съвет на Антантата дава своето съгласие за операцията. Настъплението на съюзническите войски започва на 15.9.1918 г. предшествано от едnodневна артилерийска подготовка. Извършен е пробив в българската отбранителна линия и след две седмици България е принудена да подпише Солунското примирие — 29.9.1918 г., с което излиза от войната. Капитулацията на България има ефекта на доминото за останалите държави от Централните сили: - на 30.10.1918 г. излиза от войната Турция, на 3.11.1918 г. — Австро-Унгария, на 11.11.1918 г. — Германия. Първата световна война приключва. В продължение на 3 години малка България блокира 600 000 души армия на Антантата на Солунския фронт. Пробивът извършен от съюзниците през септември 1918 г. дава началния тласък на рухването на Централните сили. След края на войната във Франция и Англия избухва

дискусия относно необходимостта от откриване фронт на Балканите. Този спор отбелязва и борбата между привържениците на “Западния” и “Източния” фронт за това на кой фронт основно се решава победата на Антантата над Централните сили в Първата световна война.

¹ Dutton, D. *The Politics of Diplomacy. Britain and France in the Balkans in the First World War.* p. 21. London, 1998

² Dutton, D. *Op.cit.* p.22

³ Dutton, D. *Op.cit.* p.22

⁴ Dutton, D. *Op.cit.* p.22

⁵ Dutton, D. *Op.cit.* p.23. Илчев, Ив. България и Антантата през Първата световна война. стр. 109-111. София, 1990

⁶ Dutton, D. *Op.cit.* p.28. Илчев, Ив. Цит. Съч. стр. 130-131

⁷ Falls, C. *Military Operations. Macedonia. Vol. I. From the outbreak of war to the spring of 1917.* pp. 81-81. London, 1933

⁸ Lord Hankey, M. *The Supreme Command 1914-1918. Vol. II* pp. 454-455. London, 1961. Robertson, Sir William, *Field-Marshal. Soldiers and Statesmen. 1914-1918. Vol. II.* p.102, London, 1926

⁹ Dutton, D. *Op.cit.* p.83

¹⁰ Велики рат Србије 1914-1918. стр. 264, Београд, 1970. Др. Никола Попович. *Односи Србије и Русије у Првом Светском рату.* стр. 267. Београд, 1977

¹¹ Др. Никола Попович. Цит. Съч. стр. 267, Писарев, Ю.А. *Србия и Черногория в Первой мировой войне.* стр. 244. Москва, 1968

¹² Lord Hankey, M. *Op. cit. Vol. II.* Pp. 501-503

¹³ Емец, В.А. *Очерки внешней политики России в период первой мировой войны. Взаимоотношения России с союзниками по вопросам ведения войны.* стр. 292-304. Москва, 1977. Tanenbaum, J.K. *General Maurice Sarrail 1856-1929. The French Army and Left-Wing Politics.* p.105. Chapel Hill, 1974

¹⁴ Емец, В.А. Цит. Съч. стр. 303-304

¹⁵ Nicol, Graham. *Uncle George. Field-Marshal Lord Milne of Salonica*

¹⁶ Петров, Тодор. *Българската армия на Солунския фронт (юли — декември 1916 г.),* ИДА, т. 75, стр. 5, София

¹⁷ Корсун, Н. *Балканский фронт мировой вйн, 1914 — 1918 гг.* стр. 75-76, Москва, 1939

¹⁸ Halpern, P.G. *The Naval war in the Mediterranean 1914-1918,* p. 343. Oxford, 1987. Dutton, D. *Op.cit.* p.121. Tanenbaum, J.K. *Op. cit.* p.150. Корсун, Н. Цит. Съч. стр. 79-80.

¹⁹ Корсун, Н. Цит. Съч. стр. 81

²⁰ Dutton, D. *Op. cit.* p.173. Lord Hankey, M. *Op. cit. Vol. II,* p. 767

²¹ Gillbert, M. *The First World War,* p. 429, London, 1994

²² Опачит, П. *Солунска офанзива 1918 године.* стр. 38-40, Београд, 1980

²³ Опачит, П. Цит. съч., стр. 58. Palmer, A. *The Gardeners of Salonika,* pp. 175-178. London, 1965 — определя пленниците на повече от 1600 българи и 200 германци — p.177.